

A keleti és nyugati szláv nyelvekben általánosan elterjedt mind a *bagno* (*bahno*), mind a belőle származó *bagna* (*bagnya*) szó. Indoeurópai tövük *bhōugh vagy *bhāugh lehetett, melynek jelentése 'láp, mocsár, ingovány, sár, fertő, tőzeges hely, iszap' (Słownik prasłowiański. t. I. Wrocław-Warszawa, 1974. 177-8).

A csehben és a szlovákban a szó alakja *bahno*, a jelentése 'mocsár, láp, ingovány', a lengyelben *bagno* (hasonló jelentéssel), az orosz nyelvjárásokban *bagnó* 'tőzeges, kátyús terület, mocsár, láp'. A fenti nyelvekben ugyanezt a szót használják a *tőzegrozmaring* (*Ledum palustre*) megnevezésére is (Etyimologicseskij szlovar szlavjanszkij jazikov. t. I. Szerk. O. N. TRUBACSOV. Moszkva, 1974. 125-9).

A különböző szláv nyelvekben és nyelvjárásokban a *bagno* szónak számtalan alakváltozata él. Csak a Pripjaty vidékén és csak tőzegrozmaring jelentésben a következő alakokat ismerjük: *bagnó*, *bagón*, *bagún*, *bugún*, *bagonnyik* (orosz *bagul'nyik*).

Továbbképzett alakok a *bágn*, *bágnya*, *bágva* stb. szavak is. Mint nyelvjárási szavaknak vidékenként eltérő a jelentésük, de leggyakrabban 'felül fűvel benőtt, vízzel telt gödör' ill. 'örvény mosta mélyedés a folyó alján' jelentésben használják őket (N. I. Tolsztoj, Szlavjanszkaja geograficseskaja tyerminologija. Moszkva, 1969. 154-9).

Ez utóbbi kötet szerzője kiemeli, hogy a nyugat-ukrajnai nyelvjárásokban (természetesen a kárpátaljaiakban is) a szó több alakváltozatban él: *bagva*, *bagnyuka*, *bagovyna*, *bagovinnya*, *bagviscse* stb. A kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban 'tócsa' (*luza po doroge*) jelentését is ismerik.

Az Ukrajna és Belorusszia határán élő *bagnyúk*, *bagnyukí* 'mocsárlakók' nevű népcsoport elnevezésének is a *bagno* 'mocsár, láp' szó az alapja.

LÉVAI BÉLA

* * *

MULATÓ-HEGY

A név eredeztetése ügyében KISS LAJOS lehetségesnek tartja és elfogadja REUTER CAMILLO magyarázatát (Nyr. 107: 236-40): az eredetileg *Monmulató*-nak hangozhatott helynév a *mony* 'tojás' és a *mulat* 'időzik, tartózkodik' szavak összetétele, és madarak fészkelőhelyével hozható kapcsolatba. A helynév idővel *Mulató*-ra egyszerűsödött, majd kiegészült a *-hegy* szóval - állítja a FNETSz.

Ez az etimológia azonban több szempontból nem kielégítő. Leginkább problematikus az alak kérdése. Hiszen a történeti adatokból (az adatolásra l. REUTER i. m.) kiviláglik: az ómagyar korban szinte azonos időből vannak adataink *mulató*, *molotó*, *malató* írott változatokra. Merész dolog mindeme változatot *múlik* igénkből származtatni (ebből való a *mulat*), hiszen e szónak csupán egyetlen töve: *múl*- mutatható ki, még a

nyelvjárási alakváltozatok között sincs más tő (TESz.). Eleve gyanús, ha csupán egy bizonyos helynévben találunk tőalakváltozatokat, magában a köznévből pedig nem, s önként merül fel a kérdés az ómagyar írássajátságok ismerete alapján: hátha nem a *múl-* a tő, hanem esetleg valamelyik nyiltabb változat (például a *malató*) őrzi a név közzsói tövét? Ez a fölvetés – úgy gondolom – nem alaptalan az ómagyar hangjelölés sajátosságai miatt. Amint ezt BENKŐ LORÁND leírja (Árpszöv. 91-2), a négy magyar veláris hangra (á, a, o, u) csak három latin betű (a, o, u) állt rendelkezésre, s így valószínű egy "felfelé" tolódás a jelölésekben: sok esetben az o-val jelölt hang esetleg a-ként hangzott, az u-val jelölt pedig o-ként. Ha tehát feltételezzük, hogy a szó eredetileg *malató* lehetett, megoldódik az alakváltozatok problematikája, hiszen a nyiltabb hangokat jelölhették esetenként zártabbakat jelölő betűkkel, fordítva viszont ez nem képzelhető el. Megoldódik továbbá e feltételezéssel az erdélyi *malatók* ügye is: ott ugyanis szinte kizárólagosan ez utóbbi forma él. Kevésbé érthető REUTERnek a következő állítása: "Régi – szabályszerűen alakult – *Malató* helyneveink értelmüket veszítve, a közérthető *Mulató* alakot öltötték." Az ezt megelőző bekezdésekben végig a *mulat* 'időzik' szóból alakult *Mulató* nevet tárgyalja (helyenként *Malatónak* mondván). De kétségben hagy afelől, hogy hogyan és miből alakult ki "régi *Malató* helynevünk" s z a b á l y - s z e r ú e n ? A *múlik* melyik (adatolatlan) alakváltozatából? És milyen értelmét veszítette el a *Mulató* (vagy *Malató*)?

Azt írja Kiss LAJOS (NytudÉrt. 89. 29), hogy "egy etimológia csak akkor fogadható el fenntartás nélkül, ha a jelentések megfelelése éppolyan pontos, mint a hangoké". Mivel azonban a tulajdonnév jelentése nem egyszerű, a következő lépés azt megvizsgálni, mit, milyen tájat, objektumot jelöltek ezek a bizonyos *Mulatók*. Ezt megvizsgálván talán a rejtélyes *mony*-hoz (mely nekem egyáltalán nem olyan nyilvánvaló, mint REUTERnek) is közelebb juthatunk. Ha megvizsgáljuk azt, hogy milyen tájat, vidéket jelölt az adott név, azt állapíthatjuk meg, hogy közömbös a földfelszín tagoltsága: sík vidéket, lápot, folyómentét, völgyet ugyanúgy jelölhetett, mint dombot. Következő lépésünk: nem a jellemző növényzet alapján adták-e ezt a nevet. Ehhez a vizsgálathoz azonban a REUTERÉnél bővebb adatolás szükségeltetik: tágabb szövegekörnyezetet kell bevonnunk. A REUTER által is idézett 1224-ből származó adat teljesebb szövegekörnyezete: "prima meta incipit sub quodam monticulo qui wlgo mugmulochu dicitur et inde transit iuxta quendam *siluulam*" (HazOkm. 4: 11 – kiemelés tőlem H. A.). A REUTER által GYÖRFFYtől (1²: 545) idézett 1299-es adat a ZichyOkm. 1: 92 alapján: "...et eundo directe iungit fluuium Zypoa quem super Clausuram Andree pertranseundo, et ad eandem plagam eundo venit ad quoddam *Nemus* (kiemelés tőlem H. A.), inter quod et de monticulum Monmulotou vocatum in fine ipsius ville Popy iungit duas metas." Tágabb szövegeközlés a REUTER által használt OklSz.-énál a következő is: 1326: "... et post hec ascendit ad duas metas circa unum *nemus* (kiemelés tőlem H. A.), et abhinc ascendendo ad montem Munmoloto vocatum ubi sunt due mete in quarum una et arbor piri et de eodem monte ascendendo..." (AnjOkm. 2: 258). A BARTFAI SZABÓTÓL (Pest megye okleveles emlékei. Bp., 1938. 60) 1352-ből idézett adat bővebben: "dehinc versus meridiem procedendo ad quendam monticulum Monymalatow vocatum ... abhinc ulterius parvum procedendo versus meridiem per medium cuiusdam *silve* (kiemelés tőlem H. A.) Erezthyuen vocate ...".

Azzal, hogy nevünk gyakran szerepel erdős, ligetes, bokros környezet (l. a fönti példák *nemus* és *silva* szavait) jelölésére, REUTER is megküzdött. Érvelése szerint az erdei *Mulatók* nagyvadak tartózkodóhelyei lehettek. Ez az érvelés kevéssé meggyőző: egyrészt nem tud adatolni egyetlen **szarvasmulatót*, **bölnymulatót* sem (a szarvasra és a bölnyre ő maga hivatkozik); másrészt: felsorolt okleveles példái mind összetételek (*Zaruashomok*, *Farcasallou*), a *mulató*hoz szerkezetében is hasonló, önállóan álló folyamatos melléknévi igenévből képződött helynevet nem mutat ki (ilyen lenne pl. a *Farcasallou*-ból az **allou*).

Új etimológiát ajánlok. A nevet én is összetett szónak látom, melynek második tagja a *malató*. Tudjuk róla a fentiek alapján, hogy *ligetes*, erdős területek neve. Községi alapnak önként kínálkozik a régi *malágy* 'mocsaras bozót; bozótos, cserjés terület' (TESz.) szavunk. Csupán a szóvégi *ó* problematikus, ám elképzelhetőnek tartom, hogy ahogyan az ósszláv **moldь*-ből (TESz.) *malágya* lett, úgy lehetett *malado~malato* is. A véghangzó további magyar fejlődése kétirányú lehetett: részben megnyúlt a szóvégi *o* (így jöttek létre a *Malatók*; a nem kettőshangzói eredetű szóvégi *o* analogikus megnyúlására vö. *eszpresszó*, *metró*, *legó* stb.), részben lekopott, megnyújtva ezzel a megelőző magánhangzót: a ma is meglévő *malát* földrajzi köznévvé 'olyan terület, amelyen sok a cserjeszerű malátafü' (Tolna megye Fn. 43), vagy a Vezseny anyagából közzétett *Malád* határrésznév (Pesty Frigyes kéziratosa helynévtárából II. Külső-Szolnok. Közzéteszi BOGNÁR ANDRÁS. Kecskemét-Szolnok, 1979. 153) alakulhattak a *malato*-ból. Esetleg a REUTERTől is közölt Szilágysomlyó birtokaként szereplő *Mwgmalatho~Mugmalatho* hely is ide vehető, hiszen Szilágysomlyó területén 1664-ben már az "Az Maladibe" szerepel határrésznévként (SCHRAM FERENC, XVI-XVIII. századi földrajzi nevek az Országos Levéltár "Urbaria et Conscriptioes" gyűjteményében. Bp., 1973. MNyTK. 132. sz. 118).

A név első tagját csak *mony*-nak olvashatjuk, de egy 'tojásbozótos', 'tojásligetes' jelentésű nevet alig tarthatunk valószínűnek. Nem kereshetnénk-e inkább benne *mogyoró* szavunkat? Egy 'mogyoróliget', 'mogyoróbozótos' jelentés sokkal valószínűbb, s számos hasonlóat találunk akár csak az OklSz. *mogyorós* címszava alatt is. Most már csak alakilag és jelentéstanilag kellene valószínűsíteni ezt a föltevést. Tudjuk egyrészt, hogy a *mogyoró* alapszava a *mony* (a többi kicsinyítő képző rajta: TESz.), másrészt, hogy *mogyoró* szavunk nem csupán a 'Haselnuß', 'Haselstrauch' jelentéssel bír, hanem a 'Steinbrech', 'Affodill', 'Eppich', 'Erdnuß' jelentésekkel is (RMG1.), vagyis cserjeszerű növények sokkal tágabb körére alkalmazták az ómagyar korban, mint ma. Kissé zavaró ugyan, hogy a *mogyoró* a Tihanyi Alapítólevéltől kezdve kicsinyítő képzős alakjában szerepel, de ebben is találunk kivételt: a sok földi *mogyoró* között a RMG1.-ben ezt is olvashatjuk: "Affodillvs: *feldy moⁿya*". Az *asphodelus albus* (magyarul királynégyertyája) "szára méternyire is megnő" (JÁVORKA SÁNDOR-CSAPODY VERA, Erdő mező virágai. Bp., 1972. 56), alkalmas tehát a Haselnuß-szal együtt a bokros, cserjés, gazos terület jellemzésére. A név további alakulását illetően – akárcsak REUTER – én is úgy látom, hogy a *malató mulató*vá alakult, ám magyarozatként a népetimológiára gyanakszom.

HEGEDŰS ATTILA